

ΝΕΕΣ ΕΠΟΧΕΣ

Όταν η ποίηση αναιρεί τη ματαιότητα της ζωής

Με αφορμή τη συμπλήρωση δέκα χρόνων από τον θάνατο του Τάσου Λειβαδίτη, η Σόνια Ιλίνσκαγια-Αλεξανδροπούλου ανατρέχει στο έργο του και διαπιστώνει την αποδοχή της τραγικότητας και παράλληλα της αστείρευτης πληρότητας της ανθρώπινης ύπαρξης

ΣΟΝΙΑ ΙΛΙΝΣΚΑΓΙΑ - ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ

Η μεταουτοπική εποχή που βιώνουμε, παρ' όλα τα ξαφνιάσματα που ζήσαμε στην πρώτη φάση της, δεν ξέσπασε απροειδοποίητα - τουλάχιστον (ας θυμηθούμε τον Καβάφη) για τους σοφούς που *εκ των μελλόντων... τα προσερχόμενα αντιλαμβάνονται*. Ασκημένη στον ήχο της ιστορίας, η ακοή του ποιητή συλλαμβάνει *τη μυστική βοή... των πλησιαζόντων γεγονότων*, διεισδύει στις πηγές τους, στη λογική τους. Οι εσωτερικές διεργασίες, σε σχετικά ανύποπτο χρόνο, αρχίζουν να εξοστρακίζουν τις μονοδιάστατες, μανιχαϊκές αντιλήψεις με ανοίγματα προς το πολυσήμαντο, το περίπλοκο και αντιθετικό. Σε αρκετά ποιήματα του Λειβαδίτη της ενότητας 1958-1964 η αίσθηση και το αίτημα της πολλαπλότητας προβάλλει ως κυρίαρχο στίγμα του ανανεωμένου ποιητικού κόσμου του - αρχίζοντας από το πρώτο, το «Υπόγειο», και κλείνοντας με το καταληκτήριο, προγραμματικό «Τέχνη», ενώ ένα ενδιάμεσο παίρνει τον δηλωτικό τίτλο «Και αιώνας πολλαπλότητας». Στην παράλληλη *Καντάτα* δίπλα στους χώρους παρουσιάζεται η πολυφωνία ατομικών περιπτώσεων με το πολυπρόσωπο ανθρώπινο δράμα - αναζητήσεων, διανεύσεων, πολύμορφων διλημάτων, δοκιμασίας δίχως τέλος. Στους μεταιχμιακούς «Τελευταίους» η πάντοτε έντονη στον Λειβαδίτη αίσθηση του τραγικού μετατοπίζεται από το πεδίο των καταστάσεων στο μόνιμο τραγικό στοιχείο της ανθρώπινης μοίρας.

Οι απώλειες δίνουν τον τόνο

Παρακολουθώντας, μέσα από την ποίηση του Λειβαδίτη, τη ροή από κατακτήσεις και απώλειες που συνθέτουν τον ανθρώπινο βίο, διαπιστώνουμε πως στην ώριμη δημιουργία του τον κυρίαρχο τόνο δίνουν οι απώλειες με το πιο μόνιμο, το πιο επίμονο μοτίβο - την περιπέτεια του οράματος, την τύχη που είχαν τα «όνειρα της νεότητας».

... Τόσα φθινόπωρα και δε γνωρίσαμε ακόμα την ψυχή μας κι ω συντριβή του ονείρου μας: μας έκλεισες όλους τους δρόμους για να μας ανοίξεις ένα μονοπάτι στο άγνωστο.

(«Το ακαθόριστο πρόσωπο»)

Είναι μια εξομολόγηση. Με την ύστερη, τέλεια ειλικρίνεια. Ωστόσο η πολυφωνία των καταθέσεων δημιουργεί ατμόσφαιρα διαλόγου· η κατάργηση της όποιας κατηγορηματικότητας λειτουργεί ως μια απαράβατη ηθική αρχή· η ενιαία εικόνα συντίθεται από πολλές και συχνά συγκρουόμενες - την αποκομίζουμε από το σύνολο ενός κύκλου, μιας συλλογής. Και ακόμη καλύτερα - από opera omnia. Επιλέγω ένα παράδειγμα όπου η σύγκρουση, αν και απαλή (υπάρχουν άλλες πολύ πιο δραματικές), είναι ωστόσο ενδεικτική χάρη στις ταυτόσημες αρχικές διατυπώσεις και τη φανερή διακλάδωση της συνέχειας. Πρόκειται για τα ποιήματα «Το άστρο του ταξιδιώτη» και «Θύελλες» της συλλογής *Τα χειρόγραφα του φθινοπώρου*, που στέκονται άλλωστε πολύ κοντά, παραλλαγές στο ίδιο θέμα του θυελλώδους ταξιδιού της ζωής.

Ω ελπίδες της νιότης μας μείνατε στη μέση του δρόμου. Εμείς συνεχίσαμε και να που φτάσαμε απόψε εδώ, σ' αυτόν τον άγνωστο τόπο, χωρίς αποσκευές, μα μ' ένα τόσο ωραίο φεγγάρι. («Το άστρο του ταξιδιώτη») Και: *Ονειρα της νεότητάς μου που δεν πραγματοποιηθήκατε και με συντροφεύετε ακόμα κι οι φίλοι μας δεν πέθαναν, απλώς τώρα κατοικούν στο φθινόπωρο...*

(«Θύελλες»)

Τελικά η βίωση του απραγματοποίητου, κάποιες στιγμές τραγική, φθάνει σε μια κάθαρση, όπου η εμπνευσμένη προσπάθεια κρίνεται και δικαιωμένη και νομοτελειακή της ίδιας της ζωής. Προσέξτε πώς τελειώνει το ποίημα «Θύελλες»:

κι ω παιδικά βλέφαρα που πεταρίζετε άξαφνα στον ύπνο σα να σας άγγιζαν οι θύελλες που έρχονται απ' το μέλλον βιαστικά.

Η ίδια κίνηση και στο ποίημα «Δειλινό». Ας επισημάνουμε όμως παράλληλα και μια χαρακτηριστική διαφοροποίηση: η εικόνα του παιδιού που προαισθάνεται τις μελλοντικές θύελλες μάς δίνεται εδώ όχι με προσωπική πια αναφορά, αλλά με μια μορφή καθολικής εμβέλειας.

ένas τρελός για επαναστάσεις κι άλλα πράγματα χαμένα και κάθε που χτυπούσαν οι καμπάνες ένιωθα να κινδυνεύει η ανθρωπότητα κι έτρεχα να τη σώσω. Κι όταν ένα παιδί κοιτάει μ' έκσταση το δειλινό, είναι που αποθηκεύει θλίψεις για το μέλλον.

Απαισιοδοξία ή επίγνωση;

Μπορεί να πει κανείς: απαισιοδοξία. Θα αντιπρότεινα: επίγνωση. Του αναπόφευκτου πόνου (άλλων «τόσων τόμων δυστυχίας»), της αδυναμίας να επιτευχθεί το απόλυτο, όμως και της αστείρευτης δύναμης που κινεί την ανθρώπινη προσπάθεια όχι μόνο από μια θεωρία, μια ιδέα, αλλά και από την αθάνατη αγάπη για τον άνθρωπο, για την ομορφιά, τη δικαιοσύνη και την καλοσύνη.

... Ω αιώνα μου, είμαι χρεωμένος τόσες σκληρότητες, μα εγώ φεύγοντας θ' αφήσω ένα γράμμα τρυφερό γι' αυτούς που θα 'ρθουν...

(«Το θλιμμένο γραμματοκιβώτιο»)

Ο ελεγειακός τόνος που δεσπόζει στην τελευταία δουλειά του Λειβαδίτη (έχει αντικαταστήσει την *απαρηγόρητη κραυγή όσων δεν εκπληρώθηκαν ποτέ στον κόσμο που ακούσαμε στους Τελευταίους*) συνοδεύει τη μετάβαση σε ένα άλλο πεδίο ενόρασης με μεταφυσικές προεκτάσεις. Μέσα από το στρώμα του παρόντος, που διατηρεί την παλλόμενη ζωντάνια του, γίνεται όλο και περισσότερο εμφανές το μόνιμο, το διαχρονικό, το αιώνιο. Η καθολικότερη διάσταση του «εγώ» κατορθώνεται τώρα όχι μόνο μέσω του «εμείς» (που και αυτό δεν εγκαταλείπεται και εξακολουθεί να κρατά το νήμα της συνέχειας) αλλά και με γενικότερες παραπομπές στον άνθρωπο, με εξόδους πέρα από τον συγκεκριμένο χρονότοπο, στο πεδίο του Μεγάλου Χρόνου. Το μερικό, τυχαίο, ασήμαντο αποκαλύπτεται ως νομοτελειακό - στα πιο κοινά, απλά, πρωταρχικά, στην οντολογική υπόστασή του.

Κατανόηση των ορίων

Στη συγκινημένη οικειότητα με τον κόσμο των πραγμάτων διαφαίνεται η διάθεση κατανόησης που απλώνεται προς όλες τις κατευθύνσεις. Η ατμόσφαιρα του λυκόφωτος, η συναίσθηση του κοντινού πια ορίου δίνει ιδιαίτερη προσοχή στα πιο ταπεινά, που συνθέτουν, παρ' όλα τα ναυάγια, το θαύμα της ζωής.

Ω λυκόφως, δίκαιη ώρα, που και στα πιο ταπεινά πράγματα δίνεις μια σημασία πριν έρθει η νύχτα.

(«Ωρα του λυκόφωτος»)

Τα σεμνά αυτά πράγματα «αισθηματοποιούνται» (όπως έλεγε ο Καβάφης για το «οικίας περιβάλλον, κέντρων, συνοικίας»), αποπνέουν πόνο και αγάπη, ζουν ταυτόχρονα και στην χειροποιαστή διάστασή τους και στη μεταφορική, υψωμένη πάνω από το εφήμερο, απεριόριστη σε χώρο και χρόνο. Ο διάλογος με το σημερινό αγγίζει το αιώνιο με την

... ωραία απάντηση που δίνει σε όλα με τη σιωπή του ο έναστρος ουρανός.

(«Ελεγείο για μια μικρή υπηρέτρια που μεγάλωσε»)

Με «μια παράξενη μουσική»: *σα να 'θελε να μας πείσει ότι όλα είναι δυνατά κι ότι δεν τελειώνει πουθενά ο κόσμος.*

(«Ο μουσικός με το φαρδύ καπέλο»)

Ξαναδιαβάζοντας τώρα *Τα χειρόγραφα του φθινοπώρου* σταμάτησα στο πρώτο ποίημα, «Τραγούδι στο δρόμο». Με σταμάτησε ο παραλληλισμός με το «Απολείπειν ο θεός Αντώνιον» του Καβάφη. Η στάση μπροστά στο παράθυρο, το μαγεμένο άκουσμα, όταν

... η νοσταλγία όλων όσων ονειρεύτηκες τρέμει μες στο τραγούδι... ... Κι έξαφνα σε κάποια στροφή του δρόμου το τραγούδι σβήνει. Ολα χάνονται. Ησυχία.

Πρόκειται για τον ίδιο σεβασμό στη χαρά, στην αξία της ζωής και για την ίδια στωική ετοιμότητα απέναντι στο αναπότρεπτο, που είναι επίσης μέσα στη φύση της ζωής, στον νομοτελειακό της κύκλο ανανέωσης και αθανασίας. Η συναίσθηση της απεραντοσύνης, *το θρόισμα της αιωνιότητας*, που ενυπάρχει σε κάθε θνητή στιγμή, κατορθώνουν να *αναιρούν τη ματαιότητα*. Της ζωής και της τέχνης: *Κι η ποίηση είναι σαν να ανεβαίνεις μια φανταστική σκάλα για να κό-*

ψεις ένα ρόδο αληθινό. Ετσι, παρ' όλες τις απώλειες, δεν παραλύει η εμπιστοσύνη στη δημιουργία, και είναι μια στέρεη μορφή αντίστασης στον χρόνο και στις απώλειές του.

Προσπάθεια για το ανεκπλήρωτο

Όταν ο κόσμος κόβεται στα δύο, η ρωγή περνά μέσα από την καρδιά του ποιητή. Η φράση ανήκει στον Heine. Κάτι ήξεραν από αυτά και σε προγενέστερες εποχές, αλλά καθένα τέτοιο γεγονός είναι γραφτό να φαντάζει ανεπανάληπτο, κοσμογονικό. Και να βιώνεται - ιδιαίτερα από τους ποιητές - με τη μέγιστη ψυχική ένταση. Στους κατακερματισμένους μας καιρούς ο Λειβαδίτης πρόλαβε να ολοκληρώσει την πονεμένη πορεία του με την αποδοχή και της τραγικότητας της ανθρώπινης ύπαρξης και της αστείρευτης πληρότητας της ζωής, που θα παραμείνει πάντοτε μια πρόκληση, ένα κάλεσμα:

... ένα φλάουτο κάπου ή ένα άστρο συνηγορούν για όλη την ανθρωπότητα... («Τραγούδι στο δρόμο»)

Κάλεσμα για μια συνεχή προσπάθεια - έστω για το «ανεκπλήρωτο»: *Αν υπήρξαμε, είναι μόνο από τη νοσταλγία για κάτι που δεν υπήρξε ποτέ.*

Η κυρία Σόνια Γλίνσκαγια-Αλεξανδροπούλου είναι καθηγήτρια της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

ΤΟ ΒΗΜΑ , 10-01-1999
Κωδικός άρθρου: **B12515B121**

ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ: Ο αξέχαστος ποιητής του αγώνα και της φτωχογειτονιάς

Του Γιώργου Μηλιώνη

Στη "Χαραυγή" της 28ης Ιανουαρίου 2001

Νύχτα. Περπατάς κάτω από τα κίτρινα φώτα της πόλης. Ελαφρύς θόρυβος, σαν κάποιος να περπατάει πίσω σου. Γυρνάς. Κανείς. Και όμως. Ήταν ένας ποιητής, εκείνος που στέκεται εμπρός σου τώρα, στη γωνιά και ανάβει το τσιγάρο του και που, πριν προλάβεις να πλησιάσεις, θα χαθεί πάλι μέσα στη νύχτα. Ένας ποιητής. Ο Τάσος Λειβαδίτης.

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1922. Μεγάλωσε στην καρδιά της πολιτείας, στο Μεταξουργείο. Από πολύ νεαρή ηλικία, από το Γυμνάσιο της οδού Αγησιλάου κιόλας, είναι και δηλώνει ποιητής. Η νύχτα της Κατοχής τον βρίσκει στο Πανεπιστήμιο Αθήνας. Στη Νομική Σχολή, που δεν την τέλειωσε. Μαζί με άλλους της γενιάς του, θα αφήσει τα πρώτα του γραπτά ίχνη, πάνω στους τοίχους της αδούλωτης πολιτείας, γράφοντας συνθήματα, παλεύοντας μέσα από τις γραμμές της ΕΑΜικής Εθνικής Αντίστασης. Ένας περήφανος λαός, πεινασμένος, ξυπόλυτος, ρακένδυτος, αλλά πάντα όρθιος, προσπαθεί, με το όπλο στο χέρι, με την καθημερινή του πάλη,

με τη δημιουργία του, να ορίζει αυτός τα πεπρωμένα του. Κάποιοι δεν το ήθελαν αυτό. Μα, ο ποιητής επιμένει να τραγουδά:

«Τραγουδάω εσάς, αδέρφια μου
εσάς που χτίζετε τις μεγαλουπόλεις
τραγουδάω εσάς, μικρά μου αγόρια
που ξεπαγιάζετε πουλώντας σπίρτα στους δρόμους του χειμώνα
εσάς που φοράτε εφημερίδες κάτω απ' τα τριμμένα σας σακάκια
τραγουδάω εσάς που ξεκινάτε κάθε αυγή
κουβαλώντας κάτω απ' το τρύπιο πουκάμισό σας ένα κομμάτι ψωμί
κι ολάκερη την ισότητα του κόσμου».

Ο πηγεμός στην «κόλαση»

1947 «Οποιος διαβαίνει τούτη την πύλη ας αφήσει απ' έξω κάθε ελπίδα»

(Δάντε Αλλικιέρι: «Κόλαση»)

ΣΤΓ 902. Αυτά τα αρχικά και αυτός ο αριθμός ήταν ο επίσημος κωδικός της «κόλασης», που τη λέγανε Μακρόνησο. Ο Τάσος Λειβαδίτης εξορίστηκε εκεί το 1947. Ακολούθησαν η Δήμος και ο Αϊ - Στράτης, μέχρι το 1952. Στην ποίησή του αποτυπώνεται καθαρά, γυμνή, η Υβρις προς τον Άνθρωπο.

«Πέντε δίκωχα γύρω
Ο λοχαγός δίχως όνομα
ένα παιδί γυμνό
κρεμασμένο από τα χέρια
αυλακωμένο το σώμα του
κουρελιασμένο απ' τις βουρδουλιές
μόλις πατάν' τα νύχια του στο πάτωμα
όπως σηκώνεται κανείς να δει
ένα κορίτσι που γελάει πίσ' απ' το φράχτη.
Ο λοχαγός τον ρωτάει.
Ο βούρδουλας καίει το πετσί
ο πόνος γίνεται ένα με το σώμα
ο πόνος γίνεται ο ίδιος σώμα
ύστερα θυμάται
ένα μισοχτισμένο σπίτι στη γωνιά
το παιδί στη σκαλωσιά ανεβάζει πέτρες
μα γιατί ένα τόσο μικρό παιδί
για τόσο μεγάλες πέτρες
τα ποδαράκια του λυγίσαν ξαφνικά
δεν πρόφτασε να πιαστεί
το παιδικό κρανίο κάτω στις πλάκες

άνοιξε
μια γυναίκα αλαλιασμένη
φώναζε μονάχα: μη
Τώρα πρέπει να μιλήσει
για να σωθεί
πρέπει να πάψει να θυμάται
και να ζήσει.
Θέλει να ζήσει
όπως θέλετε κι εσείς.
Τώρα πρέπει να μιλήσει
για να σωθεί
πρέπει να πάψει ν' αγαπάει
και να ζήσει.
Ο λοχαγός λέει: μίλησε
Ο βούρδουλας λέει: μίλησε
η νύχτα του λέει: μίλησε
μα η νύχτα είναι λίγη
οι συντρόφοι πολλοί
κι έκοψε με τα δόντια του τη γλώσσα
όπως θα κάνατε κι εσείς.»

(από το ποίημα «Μάχη στην άκρη της νύχτας»).

Μέσα στη «μεγάλη νύχτα» της Μακρονήσου, ο ποιητής, ανάμεσα στα χτυπήματα του βούρδουλα, θα μιλήσει για τους συντρόφους του:

«Σφίξαμε το χέρι τόσων συντρόφων!
Όταν καμιά φορά λιποψυχάμε
νιώθουμε σαν ένα μαχαίρι να τρυπάει την παλάμη μας
η ανάμνηση του χεριού τους.
Κι όταν κάνουμε το καθήκον μας
νιώθουμε κάτω απ' την παλάμη μας κάτι σίγουρο κι ακέριο
σα να κρατάμε μες στα χέρια μας
ολάκερο τον κόσμο».

(«Κάτω απ' την παλάμη μας»).

Και καθώς χτυπά ο βούρδουλας, ο ποιητής βρίσκει και τον τρόπο για να φτιάξει ένα κόκκινο γαρίφαλο από στίχους και να το προσφέρει στον βασανιστή του. Ένα γαρίφαλο φτιαγμένο από περηφάνια, από περπατησιά λαϊκής γειτονιάς, από μόχθο ανθρώπων.

«Γέρασε η μάνα σου σφουγγαρίζοντας τις σκάλες των
υπουργείων

το βράδυ σταματάει στη γωνιά
κι αγοράζει λίγα κάρβουνα απ' το καρότσι του πατέρα μου
κοιτάζονται μια στιγμή και χαμογελάνε
την ώρα που εσύ γεμίζεις τ' όπλο σου
κι' ετοιμάζεσαι να με σκοτώσεις.
Κι όταν σου πουν να με πυροβολήσεις
χτύπα με αλλού
μη σημαδέψεις την καρδιά μου.
Κάπου βαθιά της ζει το παιδικό σου πρόσωπο.
Δε θα 'θελα να το λαβύσεις.»

(«Μη σημαδέψεις την καρδιά μου. Τρία Ποιήματα»).

Ο πόνος και το αίμα των συντρόφων του γεννούν και την «Κριτική της ποίησης»:

«Ε! τι κάθεστε, λοιπόν, ποιητές
βγείτε στους δρόμους, καβαλήστε στα λεωφορεία, ανεβείτε
στις αμαξοστοιχίες
Θα δείτε καθώς θ' απαγγέλλετε τα τραγούδια σας
ν' ανθίζει μες στην καρβουνόσκονη, σαν έν' άσπρο τριαντάφυλλο
το γέλιο των μηχανοδηγών».
(Η «επιστροφή» στη ζωή).

1951. Επιστροφή στην πολιτεία που προσπαθεί να δέσει τις πληγές της. Ορθιες οι γειτονιές, δένουν κρυφά τις πληγές τους και σφίγγουν τα δόντια για να μην δείξουν ότι πονάνε, στον δεσμοφύλακα, που στηριγμένος στο ξένο δεκανίκι του... κρακ... κρακ... τριζοβολώντας απαίσια τις περιδιαβαίνει.

«Ο δεσμοφύλακας κοιμήθηκε
στην πόρτα
η νύχτα προχωράει στη νύχτα
αδέρφια
βασανισμένα μου αδέρφια
χαμηλώστε
Βάλτε τ' αυτί σας στον τοίχο
σ' όλους τους τοίχους του κόσμου
ν' ακούσετε αυτά τα
χτυπήματα
ν' ακούσετε την ίδια σας φωνή.
Ο ήλιος για όλους τους ανθρώπους
η μέρα είναι κοντά.
Θα βαδίσουμε.»

(«Μάχη στην άκρη της νύχτας»).

Κρακ. κρακ. Το δεκανίκι και το ξυλοπόδαρο του δεσμοφύλακα, της πόλης και της ζωής μας. Η ανάσα του φόβου. Και όταν φύγει, με το αυτί ακουμπισμένο στο χώμα, προσπαθούμε να ακούσουμε από πού περνάει το ρυάκι της ζωής, πού χτυπάνε οι μυστικές φλέβες του νερού. Ένα αστέρι από πάνω μας γλυκαίνει την αγωνία της αναζήτησης. Τακ - τακ η φλέβα του νερού χτυπάει ρυθμικά. Ηχος ευγενικός, όπως η ελπίδα, η αξιοπρέπεια και ο έρωτας.

«Ναι, αγαπημένη μου. Πολύ πριν να σε συναντήσω
εγώ σε περίμενα. Πάντοτε σε περίμενα.
Σαν ήμουνα παιδί και μ' έβλεπε λυπημένο η μητέρα μου
έσκυβε και με ρωτούσε. Τι έχεις αγόρι;
Δε μίλαγα. Μονάχα κοιτάζα πίσω απ' τον ώμο της
έναν κόσμο άδειο από σένα.
Και καθώς πηγαινόφερνα το παιδικό κοντύλι
ήτανε για να μάθω να σου γράφω τραγούδια.»
(«Αυτό το αστέρι είναι για όλους μας»).

Τραγούδια των ονείρων

«Για να μάθω να γράφω τραγούδια», λέει στο παραπάνω ποίημα ο Τάσος Λειβαδίτης. Κι έγραψε μέγιστα, **αθάνατα τραγούδια: «Σαββατόβραδο», «Βρέχει στη φτωχογειτονιά», «Δραπετσώνα», «Μάνα μου και Παναγιά», «Έχω μια αγάπη», «Λυρικά».**

Βρέχει στη φτωχογειτονιά, και είναι παγωμένη τούτη η βροχή. Πάντα παγωμένη ήταν η βροχή στις φτωχογειτονιές. Δεν πειράζει. Οι άνθρωποι ζεσταίνονταν από τα όνειρα.

«Θυμάμαι το '36
κάθε βράδυ μόλις κατάφερνε ο πατέρας να φέρνει ένα καρβέλι
ψωμί.
Αχνίζαν στο τραπέζι λίγες βραστές πατάτες.
Μα καθώς άρχιζε να μας μιλάει για την Ισπανία που πολεμούσε
τ' άδειο τραπέζι γέμιζε μονομιάς σημαίες, οδοφράγματα,
τραγούδια
νιώθαμε να χορταίνουμε.»
(«Ο Άνθρωπος με το Ταμπούρλο»).

Και ξανά «ανοίξαμε την πόρτα το βράδυ, τη λάμπα κρατήσαμε ψηλά», πορευόμενοι. Και ύστερα πάλι η νύχτα. **Στη διάρκεια της δικτατορίας**, ο Τάσος Λειβαδίτης, χρησιμοποιώντας ψευδώνυμο, δουλεύει σε λαϊκό περιοδικό, μεταφράζοντας σε συνέχειες τους «Αδελφούς Καραμαζώφ» του Ντοστογιέφσκι. Κρακ, κρακ, το κουτσό πόδι του δεσμοφύλακα με το δεκανίκι, η ανάσα του φόβου και πάλι στις γειτονιές.

«Είχαν αλλάξει οι καιροί, τώρα δε σκότωναν, σ' έδειχναν μόνο με το δάχτυλο, και αυτό αρκούσε. Υστερα, κάνοντας ένα κύκλο που όλο στένευε, σε πλησιάζανε σιγά σιγά, εσύ υποχωρούσες, στριμωχνόσουν στον τοίχο, ώσπου, απελπισμένος, άνοιγες μόνος σου μια τρύπα να χωθείς.

Κι όταν ο κύκλος διαλυόταν, στη θέση σου στεκόταν ένας άλλος, καθ' όλα αξιαγάπητος κύριος». (Από τον «Νυχτερινό Επισκέπτη»).

Η πόλη, η φτωχογειτονιά, τα ξεκοιλιασμένα από τις σφαίρες κτίρια, τα πρησμένα πόδια αυτών «που τους έλεγαν αλήτες», τα κουρελιασμένα ντρίλινα παντελόνια των εργατών, η μνήμη του αίματος, η εξευτελιστική για τον Άνθρωπο μυρωδιά του φόβου, άμμος στα γρανάζια του «συστήματος» στα εμφυλιακά και μετεμφυλιακά χρόνια.

Μέρες και άλλης «κόλασης»

Μια μικρή «ανάσα» κι ύστερα, πάλι σκοτάδι, αίμα, φόβος. Χούντα και Πολυτεχνείο. **Έτος 1973.**

**«Στον δρόμο περπατούνε αγκαλιασμένοι/
σιγομιλούνε σε κάποιο καφενείο/
κι όλοι οι νεκροί είναι πάλι αναστημένοι/
σαν γονατίζουν στο Πολυτεχνείο».**

Στην οθόνη της πόλης, η ταινία της Ελλάδας - πάντα ασπρόμαυρη - εξακολουθεί να προβάλλεται. Χωρίς ήχο. «Θα πρέπει να συνηθίσετε να βλέπετε ξανά εφημερίδες με σφυροδρέπανα αναρτημένες στα περίπτερα», γράφει η Ελένη Βλάχου, προετοιμάζοντας τους αναγνώστες της «Καθημερινής» για την κυκλοφορία, προσεχώς, του νόμιμου, πλέον, «Ριζοσπάστη». Σιωπή, επικρατεί ακόμα. Σιωπή στα σταυροδρόμια, σιωπή στην πόλη, και το μόνο που ακούγεται είναι η ανεπαίσθητη, σαν θρόισμα φύλλου, μουσική, που βγάζει ένα χέρι, καθώς χαϊδεύει τα σημάδια που άφησαν οι χειροπέδες πάνω στο άλλο και αντίστροφα.

**«Αιώνια κυνηγημένοι, διωγμένοι από παντού, και μόνο το τραγούδι
μας, καμιά φορά, θλιμμένο
μαρτυρούσε το δρόμο, ή άλλοτε για να ξεφύγουμε, σε θρύλους, όπως
σε σιωπηλή γυναίκα.
Γέρναμε, ή γινόμαστε απλοί, τόσο που μας έχαναν.
Κι αλήθεια, κατά πού πέφτει η βασιλεία,
και μόνος ο καθένας μας θ' ακούσει το ράγισμα ενός άστρου,
αργά, τη νύχτα.»**
(«Σκοτεινή Πράξη»)

Αχός μέγας ακούγεται στην πόλη. Έχει φθάσει ο πολιτικός ...«μάγος». Χρόνια περιπλανιόταν ψάχνοντας τις μαγικές συνταγές για πάσα νόσο. Και ιδού, λοιπόν, έρχεται φορτωμένος «δώρα». Σαλπικτές πολιορκούν τα τραγούδια. Βαρβαρισμοί πολιορκούν τη γλώσσα. Ημίγυμνες οδαλίσκες μοιράζουν λωτούς και με λάγνα βλέμματα υπόσχονται τη λήθη. Αερόστατα, ουράνια υπερωκεάνια και ολόφωτα διαστημόπλοια κάνουν τη μέρα νύχτα για να διευκολύνεται και πάλι το τσάκισμα των «ιστών» της κοινωνίας.

«Οραμα μεγάλο πάνω απ' τους δρόμους, σα φύλλα του φθινοπώρου
σκόρπιζαν οι ζητωκραυγές.
Η πόλη είχε χαθεί κάτω απ' τα φώτα, τις σημαίες, τη βουή.
Γιορτάζαμε τη νίκη.
Ομως, την ίδια ώρα, κάποιος σηκώνεται μες στο σιωπηλό σπίτι, δεν
ανάβει φως, ντύνεται και κάθεται στο σκοτάδι.
Κανείς δεν μπορεί να τον βοηθήσει.»

(«Μικρό Βιβλίο για Μεγάλα Ονειρα»)

Ο ποιητής δεν μπορεί να μεθύσει με ψεύτικο κρασί. Και στρέφεται να πιαστεί από τον εαυτό
του, να αποκαταστήσει
τα νοήματα εντός του. Θα ψάξει να βρει ένα συνομιλητή, ή μάλλον κάποιον που να τον
εμπιστεύεται για να ανοίξει την καρδιά του. Να καταθέσει την πίκρα του, να αφήσει τα
δάκρυά του να κυλήσουν ελεύθερα, να λυτρωθεί.

*«Κάποτε θα πάρουμε ένα γράμμα, θα 'ναι από μια άλλη εποχή, θα το ακουμπήσουμε
στο τραπέζι αμήχανοι, θα σκεφτούμε πόσο είμαστε ακόμα ξένοι, οι λέξεις θα 'χουν γί-
νει φαντάσματα, στο δρόμο θα βρίσκεις καμιά φορά ένα επισκεπτήριο, αλλά δε θα
'χουμε μνήμη, τα καφενεία άδεια σαν τοπία του υπερπέραν - και μόνο εγώ, τότε, ο τρε-
λός θα σηκωθώ και θα φωνάξω: "σύντροφοι" σαν ν' απαντάω στην ατέλειωτη αυτή
σιωπή.*

Το ημερολόγιο θα δείχνει Οκτώβριο - με τα μαραμμένα φύλλα και τις εξεγέρσεις»
(«Ο τυφλός με το λύχνο»)

Πίκρα. Ωρες - ώρες αβάσταχτη. Δεν μπορείς να μένεις κλεισμένος μέσα. Πλένεις το
πρόσωπό σου και βγαίνεις στον δρόμο.

*«Υστερα έρχονται και σου λένε "τα χρόνια έφυγαν", αλλά εγώ θέλω να μου απαριθμή-
σετε κι εκείνα που έφυγαν μαζί με τα χρόνια - αυτό ποιος θα τ' αντέξει; Έτσι εκείνο το
βράδυ έστριβα σε μια πάροδο, όταν είδα έναν άνθρωπο να τον τραβολογάνε οι αστυ-
φύλακες, ήταν μεσόκοπος, με γενάκι "πως λέγεσαι;" τον ρωτούσαν, τσιμουδιά αυτός
"αφήστε τον", είπα, "πλήρωσα εγώ με την ψυχή μου γι' αυτόν. Λέγεται Λένιν". (Πα-
λιές ιστορίες - για να περάσει κι αυτό το βράδυ)».*
(«Τα Χειρόγραφα του Φθινοπώρου»).

Ο Τάσος Λειβαδίτης έφυγε από την πόλη φθινόπωρο, Οκτώβρη. **Στις 30 του Οκτώβρη
1988.** «Επιστρέφει», όμως, κάθε βράδυ στις λαϊκές γειτονιές που τραγούδησε. Ανάβει το
τσιγάρο του από τα πυρακτωμένα όνειρά τους. Φτιάχνει ποιήματα από πεσμένα στο δρό-
μο όνειρα. Ονειρα, που τα πατούν ακόμα και ανύποπτοι περαστικοί.

«Κάποτε, καθώς φεύγεις
πηγαίνοντας σε μια μεγάλη μάχη
θα σου 'τυχε ν' ακούσεις ξαφνικά από 'να παράθυρο
ένα πιάνο να παίζει.
Ισως ένα κορίτσι με άσπρα δάχτυλα
ή ένας άντρας με δυνατά χέρια
να παίζουν αυτόν τον λυπημένο σκοπό
που σου θυμίζει τα παιδικά σου χρόνια, τους χαμένους έρωτες
όλα όσα ονειρεύτηκες χωρίς να τα ζήσεις
τα γιασεμιά που σου γυρίσανε
την καρδιά σου που την ποδοπατήσαν.
Εσύ στέκεσαι με το στόμα ανοιγμένο
ακούγοντας κάτω απ' τη βροχή-
μα πρέπει να βιαστείς, προχωράνε οι άλλοι
χάθηκαν κιόλας στη στροφή του δρόμου.
Κι όπως ξεκινάς με πλατύ βήμα
τα παιδικά σου χρόνια
οι χαμένοι έρωτες
όλα όσα ονειρεύτηκες χωρίς να τα ζήσεις
τα γιασεμιά που σου γυρίσανε
η καρδιά σου που την ποδοπατήσαν
ξεκινάνε κι αυτά πλάι σου -
να πολεμήσουν
μαζί σου.»

Βιβλιογραφία:

- Τάσος Λειβαδίτης: Ποίηση, 1, 2, 3 (εκδόσεις «Κέδρος»)
- Σόνια Ιλίνσκαγια: «Η Μοίρα Μιας Γενιάς» (εκδόσεις «Κέδρος»)
- «Η Ελληνική Ποίηση: Η Πρώτη Μεταπολεμική Γενιά» (εκδόσεις «Σοκλή»).